

УЗАГАЛЬНЕННЯ СТАНУ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГУ 2006 – 2007 рр.

1. Вступ

Фактом підписання Конвенції ООН про права дитини та її ратифікації Україна поклала на себе зобов'язання щодо захисту та забезпечення природних, економічних, соціальних та культурних прав дітей, як найбільш вразливої категорії людей, а також щодо залучення дітей до активної участі у житті суспільства. Україна та тим само визнала свою відповідальність перед світовим співтовариством щодо забезпечення на своїй території всіх положень Конвенції.

Даючи загальну характеристику стану дотримання прав дітей в Україні Всеукраїнська Фундація «Захист Прав дітей» керується даними, зібраними в ході реалізації всеукраїнського комплексного моніторингу стану дотримання прав дитини в Україні за 2007 рік, проведеного за фінансової підтримки Посольства США в Україні (програми «Демократичні гранти»).

Основними партнерами по виконанню проекту були:

- Всеукраїнська Фундація "Захист Прав Дітей"
- МО Дитячий культурно-просвітницький Центр
- ВГО «Жіночий Консорціум України»
- МО «Кожній дитині» («Every Child»)
- Всеукраїнське громадське соціально-політичне об'єднання “Національна Асамблея інвалідів України”
- ГО М'АРТ

До даного дослідження були залучені фахівці у галузі охорони здоров'я, освіти, соціальних служб, правоохоронних органів а також представники різних державних організацій й установ і НГО (див. додаток).

Респонденти, які приймали участь в опитуванні належать до різних вікових та соціальних груп з метою забезпечення об'єктивності отриманої інформації: вік респондентів становить від 12 до 60 років, опитані в рівній мірі як чоловіки, так і жінки, у вибірку включені представники різних соціальних верств населення (мешканці сільської місцевості та мешканці мегаполісів, діти та дорослі з обмеженими можливостями, працівники бізнесової та бюджетної сфери, учні, студенти, службовці, безробітні, пенсіонери).

У ході проведення моніторингу з дотримання прав дітей було враховано принцип комплексності, який полягає в охопленні більшості областей, регіонів, верств населення.

I. Загальні рамки реалізації Конвенції.

Загальні принципи Конвенції ООН про права дитини визначені статтями 1 - 41. Вони зобов'язують держави-учасниці забезпечувати рівні права дітей незалежно від національного, етнічного, соціального походження, майнового стану, віросповідання, політичних чи інших переконань; вживати вичерпні заходи по упередженню будь-яких форм дискримінації прав дітей, якнайкращому і першочерговому захисту їхніх інтересів законодавчими та адміністративними органами; забезпеченню умов для реалізації кожною дитиною своїх (економічних, соціальних, культурних і політичних) інтересів.

Реалізація вимог зазначених статей Конвенції нашою державою гарантується Конституцією України, відповідно до якої „діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним” (ст. 2), (ст. 7) „першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини» , (ст. 3) „ дитина має право на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування” (ст. 24),

„ кожна дитина має невід'ємне право на життя” (ст. 6), „ дитина має право на свободу думки і слова, на вільне висловлювання своїх поглядів і переконань” (ст. 13, ст.14) та інші. Держава визначає свої обов'язки по захисту громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав дітей Законом України „Про охорону дитинства” та відповідними чинними законодавчими і підзаконними актами у різних сферах життєдіяльності суспільства.

Не дивлячись на прогресивні кроки нашої держави щодо всебічного і найповнішого забезпечення економічних, соціальних та культурних прав дітей, дана проблема залишається актуальною й пріоритетною. З оглядом на останні зміни, які пронизують всі гілки влади та сфери життєдіяльності населення, права дитини в Україні реалізуються в умовах економічних та соціальних протиріч, нестабільності, що в свою чергу негативно впливає на розв'язання проблем захисту дітей. Основоположними пунктами щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини мають бути визнані: 1) всебічне забезпечення декларованих Конвенцією прав для кожної дитини в Україні; 2) створення механізму реалізації цих прав; 3) захист порушених прав дитини та попередження таких порушень.

Хоча в Україні існує чимало науково-дослідних інституцій, які володіють необхідною інформацією з даних питань, однак не має необхідного державного замовлення на її узагальнення. Даний факт стає зрозумілим за тих обставин, що інформація зібрана й узагальнена НГО є більш об'єктивною і не спрямована на завуальювання певних соціальних, економічних чи політичних негараздів у

сфері захисту прав дітей. Інша сторона даної проблеми полягає в тому, що питаннями координування та планування діяльності щодо захисту прав дітей займаються різні органи влади, в яких, на жаль, існують розбіжності державного погляду на проблему (що є окремою проблемою) і немає єдиного органу на кшталт Омбудсмана з прав дитини, або окремого Департаменту у складі Уповноваженого з прав людини, незалежного від владних структур, який би координував та планував діяльність на державному рівні, стежив за дотриманням прав дитини в державі, впливав на неухильне виконання центральними та місцевими органами влади та управління Закону України “Про охорону дитинства” та міжнародних Конвенцій та Пактів про права дитини, а також збирав, узагальнював та аналізував інформацію про стан дотримання прав дітей в Україні.

За результатами проведеного моніторингу, діяльність офісу Уповноваженого з прав людини з огляду на права дитини, отримала негативні відгуки як з боку громадських організацій, які працюють у сфері захисту прав дітей, так і з боку пересічних громадян, на:

- відсутність реакції або неналежне реагування на скарги щодо забезпечення економічних, соціальних та культурних прав дитини;
- ненадання інформації або формальні відписки на запити громадських організацій та громадськості;
- певну «закритість» структури, яка захищає права громадян України, в тому числі дітей.

Для виправлення ситуації громадськими організаціями (на кошти міжнародних донорських структур) було проведено низку «круглих столів» у Верховній Раді України, в тому числі із залученням Уповноважених по правам дітей із країн Європи, Східної Європи та країн Сходу. Розпочата робота над написанням проекту закону про Уповноваженого з прав дитини.

Аналізуючи дані, отримані з різних регіонів України під час проведення моніторингу, а також використовуючи матеріали попередніх досліджень громадських організацій, можна зробити висновок, що нерідко дотримання економічних, соціальних та культурних прав дитини порушуються з ряду причин.

Передусім, викликає занепокоєння стан запровадження Закону «Про загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» невизначеністю свого статусу та схеми імплементації. Не забезпечується належна координація дій відповідних міністерств і відомств у захисті прав дітей, допускається розпорощення бюджетних коштів, що виділяється з цією метою . занепокоєння викликає також загальна ситуація в

країні з низьким пріоритетом заходів щодо захисту прав дітей у державній політиці.

Негативно позначається на ситуації, що створилася, недосконалість організаційної структури управління сферою охорони прав дітей. У державі фактично відсутній спеціалізований орган, який би пріоритетно аналізував проблеми дитинства, вносив пропозиції до удосконалення державної політики щодо захисту прав різних груп дітей, а не тільки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, хоча ця місія держави, безумовно, є обов'язковою. У багатьох випадках громадськість висловлює аргументовані міркування щодо недоцільності, і навіть шкідливості, делегування повноважень по забезпеченню виконання державної політики стосовно дітей і розвитку спорту в країні до одного міністерства, як це зроблено зараз.

Перешкоджає найкращому забезпеченню інтересів дітей і відсутність в країні спеціалізованого системного контролю за дотриманням відповідного законодавства.

II. Питання, які стосуються загальних положень Конвенції ООН про права дитини (статті 1 - 41).

Положення Конвенції ООН про права дитини зобов'язують держави-учасниці забезпечувати рівні права дітей, незалежно від національного, етнічного, соціального походження, майнового стану, віросповідання, політичних чи інших переконань; вживати вичерпні заходи по упередженню будь-яких форм дискримінації прав дітей, якнайкращому і першочерговому захисту їхніх інтересів законодавчими та адміністративними органами; забезпеченню умов для реалізації кожною дитиною своїх (економічних, соціальних, культурних і політичних) інтересів.

Реалізація вимог зазначених статей Конвенції нашою державою гарантується Конституцією України, відповідно до якої „діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним” (ст. 52), (ст. 47) „кожен має право на достатній життєвий рівень”, (ст. 48) „ держава створює умови для ефективного і доступного для всіх медичного обслуговування”, „ кожна людина має невід'ємне право на життя” (ст. 27), „ кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне висловлювання своїх поглядів і переконань” (ст. 34) та інші. Держава визначає свої обов'язки по захисту громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав дітей Законом України „Про охорону дитинства” та відповідними чинними законодавчими і підзаконними актами у різних сферах життєдіяльності суспільства.

Однак за результатами розгляду Комітетом ООН з прав дитини другого періодичного звіту України (2002 рік) було зауважено, що принципи Конвенції

ООН про права дитини, визначені статтями 2, 3, 6, 12, а також статті Міжнародного Пакту про економічні, соціальні та культурні права, визначені статтями 1 – 6: „не знайшли повного відображення в законодавстві, заходах і програмах на національному та місцевому рівнях” нашої держави. А тому їх було рекомендовано „інтегрувати... в усі законодавчі акти, які стосуються дітей”, застосовувати їх у плануванні та здійсненні державних заходів на всіх рівнях, в діях інституцій соціального і правового захисту дітей.

За наслідками проведеного нами моніторингу дотримання прав дітей в Україні є підстави стверджувати, що зазначені зауваження і рекомендації Комітету ООН з прав дитини виконуються повільно і не повною мірою. Національне законодавство, що регламентує виконання статей 2,3,6,12, Конвенції ООН про права дитини та статей 1-6 міжнародного Пакту про економічні, соціальні та культурні права носить здебільшого декларативний характер. Механізми реалізації законодавчих ініціатив і, найголовніше результативний контроль за виконанням законодавчих вимог і завдань, державних програм і заходів по захисту прав дітей відсутні. Рівень відповідальності посадових осіб державних органів, що працюють у сфері захисту прав дітей, у багатьох випадках залишається низьким.

Внаслідок цих та інших причин мають місце численні факти ущемлення інтересів дітей та дискримінації їхніх прав.

Наприклад, під час проведення нами моніторингу 40, 5 % опитаних дітей і 67 % дорослих в регіонах центральної та північної України і 65 % опитаних в Автономній Республіці Крим (АРК) вважають, що доступ дітей - інвалідів до користування різними послугами в щоденному житті обмежений. Не забезпечується належним чином їх вільне пересування (49% АРК), не створено можливостей для придбання професії, а згодом праці відповідно до стану здоров'я та ступеню інвалідності; не завжди є можливість одержати своєчасне лікування, протезування, слухову апаратури тощо.

Дискримінуються права дітей, хворих на ВІЛ/СНІД. На запитання „Чи забезпечені люди з особливими потребами (ВІЛ-інфіковані, хворі на туберкульоз) належним медичним обслуговуванням?“, , дали негативну відповідь 60% опитаних в Автономній Республіці Крим; 38, 4 % (погляд дітей) та 60 % (погляд дорослих) в регіонах центральної та північної України.

Діти, хворі на ВІЛ/СНІД часто позбавляються так необхідної їм психологічної підтримки, права відвідувати загальноосвітні школи. Не дотримується лікарська таємниця щодо їх хвороби, що призводить до відчуження цих дітей у суспільстві. Разом з тим контингент дітей які народилися від ВІЛ – інфікованих матерів, щорічно зростає на 20%. Лише в 2006 році в Україні

народилося 279 ВІЛ –інфікованих немовлят, від більшості з яких матері відмовилися.

Широкомасштабною залишається дискримінація прав дітей на охорону здоров'я. Медичні установи не фінансуються відповідно до потреб, не укомплектовані кадрами фахівців, що негативно позначається на якості медичних послуг. До того ж значна частина їх нині здійснюється не безкоштовно, як декларують закони України, а за оплату, яку неспроможні здійснити батьки дітей. Як наслідок цього зростає кількість дітей з важкими недугами органів дихання, кишково-шлункового тракту, хронічним перебігом хвороби.

У Автономній Республіці Крим, наприклад, 53% дорослих під час нашого опитування вказали на те, що діти не можуть реалізовувати своє право на якість медичного обслуговування через фінансову скруту сімей, низький рівень їх матеріального забезпечення. До державних установ виконавчої влади Івано - Франківської області в 2006 році надійшло 120 скарг на відмову у наданні безоплатної медичної допомоги дітям.

За даними громадських ромських організацій у Закарпатській області є райони, де рівень захворювання населення рома туберкульозом досягає 80 %. Скільки серед них дітей не відомо, позаяк аналіз поширення цієї хвороби серед дитячого контингенту не здійснювався, комплексне щорічне обстеження дітей не проводилося.

Не знижується гострота проблеми дискримінації прав на охорону здоров'я прав дітей раннього віку, які перебувають у будинках дитини та дитячих будинках. У зв'язку з віковими та соціальними особливостями це найбільш незахищена група дітей. Не викоренено непоодинокі факти неякісного їх медичного обслуговування, запізненого виявлення захворювань нервової системи і психіки, органів зору, слуху, опору та руху, які піддаються корекції на ранніх стадіях і не спричиняють згодом поширення інвалідності серед дітей, зростання кількості їх з хронічним перебігом хвороби, збільшення контингенту учнів допоміжних шкіл-інтернатів для дітей з вадами фізичного та психічного розвитку.

Для прикладу можна навести такі факти. Під час проведення одного добровільного обстеження стану здоров'я дітей у будинках дитини Київської області та м. Києва було виявлено більше 30 дітей з за давними, не виявленими своєчасно хворобами органів зору, слуху, урологічної та серцево - судинної системи, інфекційно-вірусних захворювань (різні форми гепатитів).

Все ще існує дискримінація прав дітей за місцем проживання. Зокрема, діти сільської місцевості мають менше порівняно з своїми ровесниками, які проживають у містах, можливостей для реалізації права на якісну і своєчасну медичну допомогу, на повноцінну середню та вищу освіту.

Є тенденція до зростання порушень прав, ущемлення інтересів підлітків на заняття спортом, змістовним відпочинком за місцем проживання. Наводимо відповіді із більшості анкет опитування жителів Автономної Республіки Крим.

„Сельские жители в большинстве своем не могут дать детям полноценного воспитания из-за финансовых трудностей и необустроенности сельской жизни.”

„Спортивные площадки и стадионы приходят в негодность, нет спортивнструкторов, клубы работают не в полную силу. Семьи не имеют возможности оздоровить детей, оплатить стоимость занятий в секциях и кружках».

Особливу стурбованість викликають масові порушення конституційних прав дітей з інвалідністю. Необхідно підкреслити, що діяльність в цій сфері державних органів влади не в повній мірі відповідає тій політиці яку проголошено, а також міжнародним стандартам: Конвенції ООН про права дитини, Міжнародному Пакту про економічні, соціальні та культурні права тощо. Ця проблема неодноразово піднімалась як в офіційних документах: Державна доповідь «Про становище інвалідів в Україні та основи державної політики щодо вирішення проблем громадян з особливими потребами» (2002), державних програмах та законодавчо-нормативних документах так і у засобах масової інформації. Вказувалось на порушення конституційного права дітей-інвалідів на дошкільну, загально-середню професійну та вищу освіту; дозвілля та соціальну інтеграцію; обмежений доступ до інформації; на відсутність дієвої державної системи підтримки сімей, що виховують дітей з інвалідністю, що залишається серйозною проблемою і є однією із головних причин соціального сирітства дітей-інвалідів.

В країні до тепер не забезпечено реального доступу дітей старшого віку до процесів підготовки документів, що торкаються сфери дитинства. А виявлення і облік думок дітей носить здебільшого символічний так би мовити парадний характер; жодна державна установа країни не має у своєму розпорядженні цільового переліку думок певної групи дітей (наприклад, неповнолітніх, що мають певні проблеми з органами правосуддя, усиновлених дітей та дітей , що проживають чи проживали в прийомних сім'ях) і не може засвідчити ступінь їх врахування в законодавчих чи підзаконних актах.

Отже реалізовувати навіть частково принципи недискримінації та рівності у суспільстві можливо за умов корінної перебудови взаємозв'язків державних органів безпосередньо з дітьми.

III. Питання, які стосуються конкретних положень Конвенції ООН про права дитини

Ст. 32 «...право дитини на захист від економічної експлуатації...»

Ст. 34 «...держави зобов'язана захищати дитину від усіх форм сексуальної експлуатації...»

Ст. 35 «...держава захищає дитину від усіх форм експлуатації...»

Існування проблеми найгірших форм дитячої праці в Україні було визнано на національному рівні, а ратифікувавши Конвенцію МОП № 182 (грудень 2001 р.), країна зобов'язалась вдаватися до ефективних термінових заходів щодо заборони та ліквідації найгірших форм дитячої праці. Зокрема йдеться про ліквідацію а) усіх форм рабства та примусової праці; б) дитячої проституції та порнографії; в) залучення дітей до незаконної діяльності; г) залучення дітей до робіт, що завдають шкоди здоров'ю, безпеці чи моральності дитини.

У відповідності до цієї Конвенції було внесено доповнення до Закону України «З охорони дитинства» (ст. 21), що конкретизує положення про заборону певних форм дитячої праці та вводить до базового закону про охорону дитинства поняття “найгірші форми дитячої праці”, а також зазначає, які саме форми дитячої праці можна віднести до найгірших і таких, що підлягатимуть забороні.

Також Україна приєдналася до Конвенції МОП №138 про мінімальний вік при прийомі на роботу, а за Кодексом законів про працю (ст. 188) не допускається прийняття на роботу осіб молодше 16 років. За згодою одного з батьків або особи, що його замінює, може прийматися на роботу особа, якій виповнилося 15 років. Для підготовки молоді до майбутньої праці та в позаурочний час допускається прийняття на роботу учнів загальноосвітніх шкіл та інших навчальних закладів, яким виповнилося 14 років, але за умов, що ця робота є легкою, не порушує навчальний процес та не шкодить здоров'ю дитини.

Для визначення державної стратегії у вирішенні проблеми використання дітей в найгірших формах були прийняті Концепція запобігання та викоренення найгірших форм праці дітей (червень 2003) та План дій щодо впровадження цієї Концепції (жовтень 2003). Також була створена Координаційна Рада із представників відповідних міністерств, організацій працівників та роботодавців, а також інших громадських організацій.

Дослідження, проведене Державним комітетом статистики України у співпраці з МОП у 1999 та 2000 роках, виявило 456 тисяч дітей, що працюють. З них 87 тисяч — це діти найуразливішої групи віком від 7 до 12 років. Хоча реальні цифри можуть перевищувати офіційну статистику, адже “методологія вибіркової статистичної обстежень, що використовувалася, дає змогу визначити трудову діяльність лише тих дітей, які живуть у сім'ях з батьками чи опікунами. Велика вірогідність того, що діти, які проживають в асоціальних сім'ях,

жебракують, утримуються в школах-інтернатах, діти нелегальних мігрантів не були обстежені.”¹

За результатами інтерактивних дискусій, проведених у 2004 році в десяти областях України (на заході, сході, півдні та в центрі України), можна говорити, що певні види найгірших форм праці є характерними для всієї країни. До них належить: дитяча проституція, жебракування, залучення дітей до кримінальної активності (крадіжки, розповсюдження наркотиків тощо), збір склотари та металобрухту, праця на базарах, що в основному передбачає вантажні роботи.

На запитання моніторингу «Чи відомі вам факти порушення роботодавцями законодавства стосовно працевлаштування неповнолітніх?», зазначили, що відомі майже 30% опитаних спеціалістів з центральних областей України, близько 50% спеціалістів з південної частини України, 68% - із заходу, та 32% із сходу. Серед форм праці, які найчастіше зустрічаються називалися: вантажні роботи, миття машин, продаж речей, харчова промисловість, сільське господарство, розповсюдження листівок (в т.ч. під час виборчих перегонів), прибирання, робота офіціанта, на авто заправках, кур'єри тощо.

Але на практиці, більшість працюючих дітей є залученими до неформального сектору праці, без укладання відповідного договору між дитиною та працедавцем. За таких обставин відповідний захист прав дитини на безпечну унормовану працю та на оплату цієї праці, незважаючи на те, що законодавством передбачені відповідні види покарань (ст. 150 ККУ) для використання праці неповнолітніх, є майже неможливим.

Ст.. 27 «...держава визнає право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного та соціального розвитку дитини...»

Велика частина дітей проживає в сім'ях з невеликим достатком. Народження дитини, яка потребує особливого догляду та додаткових послуг, ще більше ускладнює матеріальний стан сім'ї і часто ставить її на межу бідності.

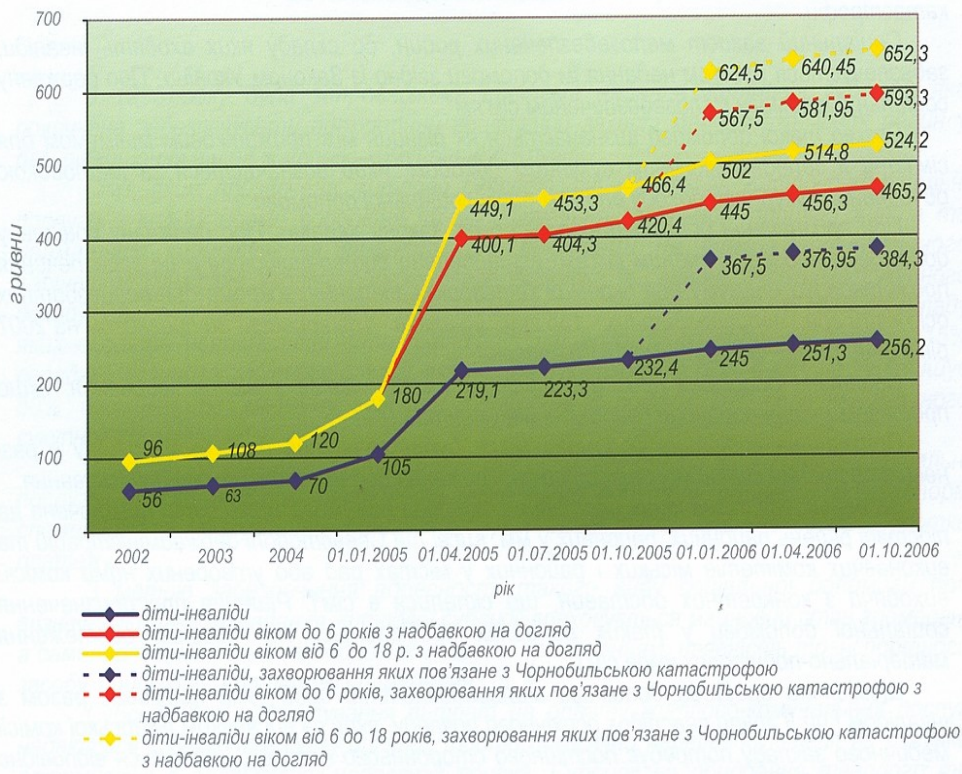
Проблеми нормативно-правового забезпечення сімей, що виховують дітей з інвалідністю пов'язані з недосконалістю механізмів застосування й виконання вимог законодавства, неповним задоволенням потреб бюджетів спеціалізованих закладів, низьким рівнем професійної етики фахівців соціальних, педагогічних, медичних установ, які мають опікуватися такими сім'ями. Як правило, залишившись одна, мати не в змозі працювати тому, що дитина потребує постійного, а часто цілодобового догляду.

¹ Тематична державна доповідь про становище дітей в Україні: Праця дітей в Україні”

В той час розміри пенсій та рівень допомоги з боку держави родині, що виховує дитину з інвалідністю далеко не відповідають реальним потребам, хоча і спостерігається їх поступове підвищення.

Державна соціальна допомога на дітей-інвалідів віком до 18 років призначається у розмірі 70% прожиткового мінімуму. Також дітям-інвалідам може бути призначена надбавка на догляд в розмірі 50% прожиткового мінімуму для дітей відповідного віку, яка призначається одному з батьків, усиновителів, опікуну, піклувальнику, які не працюють і фактично здійснюють догляд за дитиною-інвалідом. Надбавка на догляд одинокій матері чи батьку призначається незалежно від факту роботи.

Розмір державної соціальної допомоги дітям-інвалідам за період 2002-2006 років, за даними Міністерства праці та соціальної політики України:

Розмір державної соціальної допомоги на дітей-інвалідів, що призначається згідно із Законом України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» станом на 01.01.06 в порівнянні з розміром на 01.01.05 збільшився в 2,3-2,8 разів, але у співвідношенні до підвищення цін та враховуючи еквівалент інфляції за останній рік, це збільшення реально не покриває видатків сім'ї, пов'язаних з доглядом та реабілітацією дитини.

Охорона сім'ї, материнства і дитинства

Це право включає також і право на виживання та розвиток. Останнє слід розуміти в широкому значенні: мова йде не тільки про фізичне здоров'я, але й про забезпечення психологічного, емоційного, розумового, соціального та культурного розвитку дитини.

Ратифікувавши основні міжнародні документи з прав дитини (Конвенція про права дитини та факультативний протокол до цієї конвенції щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії; Конвенції МОП №182 і №138; Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності і Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї), Україна взяла на себе зобов'язання вживати всіх необхідних законодавчих, адміністративних і просвітницьких заходів щодо захисту дітей від насильства у всіх його проявах.

Захист дітей від всіх форм насильства також гарантується Конституцією України і Законом України **«Про охорону дитинства»** визначає, що кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканість та захист гідності. Держава повинна здійснювати захист дитини від:

- усіх форм фізичного і психічного насильства, образи, недбалого і жорстокого поводження з нею, експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють;
- втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин;
- залучення до екстремальних релігійних психокультових угруповань та течій, використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо.

Закон також визначає служби, які мають надавати необхідну допомогу у запобіганні та виявленні випадків жорстокого поводження над дітьми, передачі інформації про ці випадки для розгляду, зокрема, органи опіки і піклування, служби у справах неповнолітніх, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та інших уповноважених органів.

Відповідно до чинного законодавства дитина має право особисто звернутися до вищезазначених органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів. А розголошення будь-якої інформації про дитину, що може заподіяти їй шкоду, без згоди законного представника дитини забороняється.

Право на достатній життєвий рівень

Реалізувати це право можливо лише в разі цілісного підходу до виконання всіх зобов'язань, взятих державою щодо дітей, включаючи здійснення права дітей на охорону здоров'я, належне соціальне забезпечення, відповідний

рівень життя, якісну освіту та здоровий відпочинок, а також при дотриманні батьками своїх обов'язків та надання державою їм допомоги і якісних послуг в утриманні і вихованні дітей.

Тому занепокоєння держави має викликати той факт, що на запитання „*Чи всі дорослі Вашого оточення реалізують право на належний рівень життя та розвиток дитини*”, що ставилося під час нашого опитування, + 51,3 % респондентів областей центральної та північної України відповіли - "Ні" ; відповідно 46% Херсон та Херсонська області.

Відповідно до державних статистичних даних , на початок 2005 року в Україні проживало 9 503 315 дітей.

За даними Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту „ в Україні наявна демографічна криза. Ознаками цього є передусім низька тривалість життя, яка становить 68,2 роки; висока захворюваність, неймовірно висока смертність для чоловіків у працездатному віці (близько 38 %); висока порівняно з розвиненими країнами смертність немовлят і дітей до 5 років. Впродовж 12 років в Україні спостерігається депопуляція – перевищення кількості померлих над народженими.”

В Україні залишається найбільш високим серед країн Європи рівень абортів (21,1 на 1000 жінок фертильного віку; 45,8 – на 100 вагітностей, 84 – на 100 пологів).

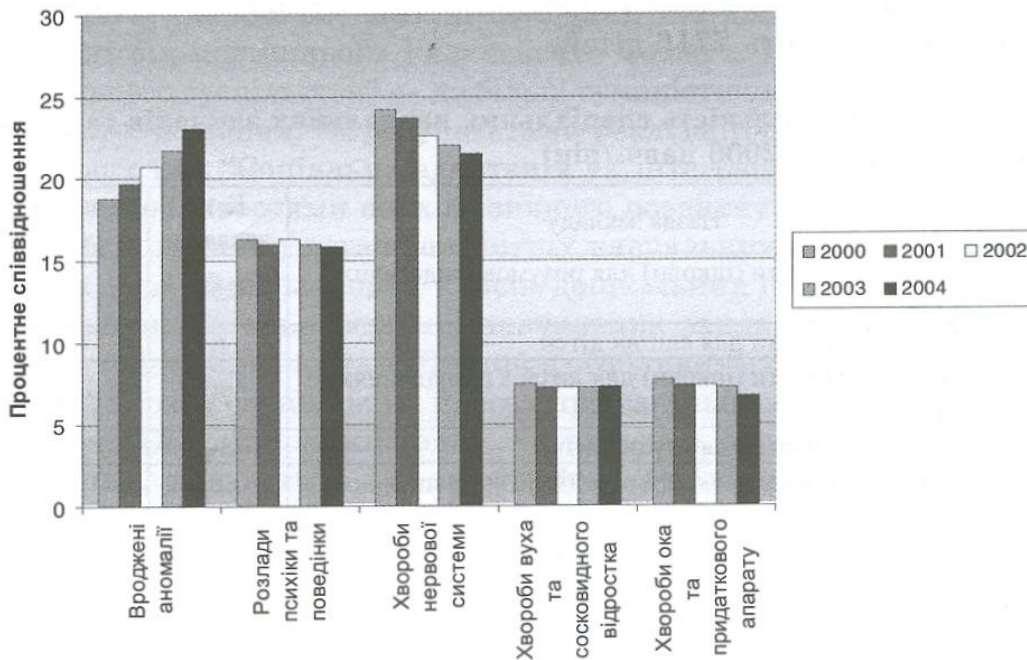
Право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я.

За офіційними даними Департаменту медичної статистики Міністерства охорони здоров'я України в оцінці динаміки показників здоров'я дитячого населення України спостерігається несприятлива тенденція, а саме: підвищення частоти вроджених і спадкових захворювань; зростання питомої ваги дітей, які народилися з травмами і патологією центральної нервової системи; прогресу зростання хронічних форм патології і хвороб алергічного походження; збільшення частоти ускладнень вірусних і паразитарних захворювань (дифтерії, поліомієліту, туберкульозу тощо).

У структурі причин інвалідності серед дітей на першому місці хвороби вроджених аномалій – 23,1%. На другому місці в структурі причин дитячої інвалідності – хвороби нервової системи – 21,5%. Найчастіше причиною інвалідності є дитячий церебральний параліч – 38,8%. Розлади психіки та поведінки – 15,9%, в тому числі розумова відсталість різних ступенів – 84,1%. Хвороби вуха та соскоподібного відростка – 7,3%. Хвороби ока та придаткового апарата – 6,7%. Порушення функцій травлення, порушення обміну речовин – 4,2% від загального рівня, що зумовлено, в основному, захворюванням на цукровий діабет, на який припадає 61,8%.

Причини дитячої інвалідності у 2000-2004 рр.

*за даними Департаменту медичної статистики
Міністерства охорони здоров'я України*

Про негативну ситуацію свідчить і аналіз стану здоров'я підлітків у регіонах України: захворюваність дівчат у віці 15-17 років становить 8277, 3 на 10 тис., а юнаків відповідно - 8135, 0. За останні роки в Україні захворюваність дівчат зросла в 1, 7 рази; кількість запальних захворювань репродуктивних органів - у 4, 6 рази.

При такій ситуації „боротьба„ за здоров'я та виживання дітей набуває особливої гостроти і щоденної уваги.

Право на освіту

Безкоштовна й обов'язкова початкова освіта в Україні закріплена нормою Закону України "Про освіту". На сьогодні спостерігається тенденція до зниження кількості класів школи I ступеня як у великих містах-мегаполісах, так і у сільській місцевості.

Права представників етнічних меншин на безкоштовну освіту забезпечуються територіально неоднаково. Так у східному регіоні респонденти вказали, що російськомовні та єврейські школи сприяють розвитку етнічних меншин. Однак у північному регіоні лише 35,8% від загальної кількості опитаних визнали факт існування таких закладів для представників іншого віросповідання, національності. Проблематичним залишається специфікація закладів освіти у південному регіоні, в якому на одній території проживають представники різних

віросповідань. Особливо потребує розширення кількість навчальних закладів для кримських татар, які проживають переважно в південній частині Криму.

Кількість дітей, які систематично або постійно не відвідують школу є показником невиконання статей 13 і 14 Пакту. Особливо високою даний показник є по Харківській області де 65,8% опитаних зазначили що знають дітей, які не відвідують садочок чи школу. В північному регіоні на даний факт вказали 33,5% респондентів, у південному – 27,8%. У західному регіоні за статистичними даними з початку 2006 року з 86492 дітей дошкільного віку 59492 не відвідують з різних причин дошкільні заклади, разом з тим з 206304 дітей шкільного віку лише 11. Це корелює з результатами опитування населення: У Волинській обл. - 52% респондентів визнали що знають дітей які не відвідують дошкільний заклад чи школу, 60% - у Чернівецькій, 76% - у Закарпатській. Для порівняння забезпечення права дитини перебувати в дошкільному закладі чи школі навіть в межах одного регіону слід вказати, що лише 24% опитаних Тернопільської області вказали на відомості про невідвідування дітьми навчальних закладів.

Питання доступності освіти є проблемним для населення, особливо агрокультурних областей, оскільки, як правило на їх території переважно діють профільні навчальні заклади для забезпечення області відповідними фахівцями.

Механізм забезпечення права отримання спеціальної професійної освіти спрацьовує не однаково. Вивчаючи дане питання в ході моніторингу група дослідників отримала досить суперечливі думки щодо забезпечення даного права. Так на дискримінацію між мешканцями села і міста щодо здобування безкоштовної освіти вказали 23% опитаних у північному регіоні, лише 4% - у Дніпропетровській області, 10% - у Харківській, та по 24% - у Закарпатській, Львівській, Чернівецькій, Волинській областях, 16 – у південному регіоні.

Сьогодення вимагає нових підходів до задоволення потреб дітей з особливостями в розвитку і тому на черзі дня - інклюзивне навчання. У розвинених країнах інваліди мають не лише право, а й можливість вчитися у школах разом із здоровими дітьми. Така форма освіти називається інклюзивною (від англ. "інклюд", включення). Основною проблемою його впровадження в шкільну практику є відсутність спеціальних педагогічних кадрів. Серед педагогічних працівників спеціальних інтернатних закладів лише близько 37% мають спеціальну дефектологічну освіту.

Серед проблем інклюзивного навчання значне місце; посідає той факт, що батьки дітей з особливими потребами бояться, що в загальноосвітній школі з їхніх дітей будуть сміятися. Батьків звичайних дітей турбує те, що при наявності в класі дитини-інваліда, вчитель буде змушений надто багато часу приділяти їй і не зможе давати знання відповідного рівня для класу.

Стурбовані новими обов'язками, які будуть на них покладені, й учителі загальноосвітніх шкіл. Вони з обуренням кажуть, що і так отримують досить

невисоку зарплату при великому навантаженні. Крім того, вчителі не мають достатньо знань про природу захворювань своїх потенційних учнів, не знають чим зможуть їм допомогти, якщо трапиться щось, не передбачуване, скажімо, епілептичний напад у одного з учнів. Вони не уявляють як вчити дітей з особливими освітніми потребами, тому вважають за краще, щоб більше неповносправних дітей вчилися в інтернатах, а спілкувалися зі «звичайними дітьми» в позаурочний час. Не зацікавлені у переобладнання навчальних закладів для потреб дітей-інвалідів і директори шкіл та дошкільних навчальних закладів, перш за все через відсутність фінансування на ці потреби. У Європі на навчальний заклад, якщо в ньому навчається хоча б одна дитина, яка потребує допомоги, Держава виділяє додаткові кошти.

Право на участь у культурному житті

Розвиток особистості дитини, її таланту, розумових і фізичних здібностей забезпечується як навчанням в загальноосвітніх закладах освіти так і можливістю відвідувати позашкільні заклади. Зміна суспільного ладу в Україні на початку 90-х років призвела до нівелювання цінностей, моральних норм та спаплюження головних ідей розвитку суспільства. Описана ситуація призвела до масового закриття позашкільних закладів освіти оскільки вони стали неконкурентноспроможними серед приватних, профільних чи відомчих закладів. Вивчення даного питання в ході моніторингу показало що мережа позашкільних закладів освіти на сьогоднішній час (клубів, спортивних секцій, музичних шкіл, гуртків) в цілому є досить розгалуженою. Так в північному регіоні 71,7% опитаних визнали кількість таких закладів як достатню, у східному – 87%, у західному – 56%, у південному – 61%.

Разом з тим, значний відсоток опитаних вказує, що не дивлячись на таку кількість позашкільних закладів вони можуть задовольнити потребі лише незначної кількості дітей. Дане питання є досить показовим і має оборотну сторону: оскільки підліток який не включений в навчальну, творчу, спеціалізовану діяльність, опиняючись на вулиці, автоматично потрапляє в потенційну групу ризику. Серед головних причин, які обумовлюють зростання кількості неповнолітніх, які скоїли злочини чи правопорушення, дослідники виділяють їх незайнятність в після шкільний час.

Таким чином механізм забезпечення державою виконання статті 15 Пакту можна вважати таким, який потребує негайного покращення та втручання зі сторони органів державної влади. Про це свідчать отримані в ході дослідження дані: у північному регіоні 42,2% опитаних заперечили можливість всіх дітей відвідувати позашкільні заклади освіти, у східному – 51,7%, у західному – 35,2% (вказаний показник має тенденцію до збільшення виключно за рахунок Закарпатської області), у південному – 52,3%

Забезпечення права дітей на відпочинок та дозвілля реалізовано в Україні неоднаково в залежності від місця проживання. Так за результатами моніторингу проведеного в сільській місцевості з'ясовано, що система позашкільних та закладів спрямованих на культурний відпочинок молоді майже не залишилося. Клуби в селах перепрофільовані під цехи, промислові магазини, фірми чи під нічні клуби, вхід до яких коштує досить дорого. Тому навіть маючий такий заклад у селі значна частина молоді не має фінансової можливості його відвідати. Крім того на відсутність музичних шкіл, спеціалізованих спортивних закладів вказали опитані респонденти з усіх охоплених моніторингом областей України. Особливо це простежується у східному (9,8%) та південному (12,9%) регіонах, а також у частині західного регіону, у тих місцях де населення проживає у досить віддалених від великих міст (культурних осередків) селах.

Крім того окреме питання становить розвинутість та представленість в цілому у окремих містах та селах інфраструктури позашкільних закладів, які повинні забезпечити активний відпочинок та дозвілля молоді і школярів. Досить негативним є показник охоплення школярів позашкільними профільними закладами. Так у східному регіоні 42,2% респондентів вказали на відсутність можливості відвідувати дітьми такі заклади. Критична ситуація склалася і у південному регіоні. Опитувані школярі, студенти висловлювалися про необхідність покращення послуг, які надають позашкільні, культурно-оздоровчі заклади, а також про збільшення їх кількості.

Ст. 40 Права дітей, котрі перебувають у конфлікті із законом.

Процеси розбудови демократичного суспільства передбачають запровадження особливих інституцій захисту прав і свобод неповнолітніх, котрі перебувають у конфлікті із законом. До таких інституцій відносять систему ювенальної юстиції, яка імплементується в систему правосуддя для неповнолітніх в Україні. За останні роки вдалося досягти вагомих здобутків щодо запровадження системи ювенальної юстиції, відпрацюванні єдиної стратегії дій суб'єктів, формування оновленого світогляду і особливого ставлення працівників до неповнолітніх правопорушників.

Проте, потрібно зазначити, що Україна вже зробила деякі кроки щодо втілення у життя прогресивних положень міжнародно-правових актів, що дає підстави вести мову про позитивні зміни в національному (внутрішньодержавному) законодавстві. Так, внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу, пов'язаних з визначенням правового статусу підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, покращило становище цих учасників процесу. Тепер вони можуть скористатися послугами захисника з моменту затримання, що відповідає принципам, закріпленим у статтях 40 та 41 Конвенції про права дитини.

Новий Кримінальний кодекс України загалом відповідає міжнародним стандартам. Розділ XV присвячено виключно особливостям кримінальної відповідальності та покаранню неповнолітніх, де, як види покарань, зазначені громадські та виправні роботи, звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру, умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. Але, на жаль, незважаючи на існування правових положень щодо таких органів у національному законодавстві, до цього часу в Україні відсутні спеціалізовані суди у справах неповнолітніх та судді, спеціалізовані на веденні справ неповнолітніх, а кількість юристів, соціальних працівників, діячів громад та офіційних осіб, які працюють у цій сфері, дуже обмежена. Вражає надто велика різниця у часі між затриманням та повідомленням про це сімей затриманих, а також між затриманням і можливістю побачитися з суддею (72 години) та часом досудового розслідування (18 місяців). Треба наголосити й на тому, що самі виконавці – працівники органів внутрішніх справ -- не готові до нововведень. І саму реалізацію нововведень слід визнати незадовільною.

Система ювенальної юстиції, як правосуддя по відношенню до неповнолітніх, є комплексним і цілісним механізмом, який включає в себе профілактику злочинності неповнолітніх, соціальний супровід і ре соціалізацію дитини у суспільство, захист прав жертв, захист всіх прав і свобод дитини, яка ступила на правове поле. Ювенальна юстиція – це широке поле співпраці державних установ і інститутів громадянського суспільства, спрямованої на оздоровлення нації.

Запровадження системи ювенальної юстиції передбачено Конвенцією ООН про права дитини, ратифікованою в Україні у 1991 році. За результатами 2-ї державної доповіді до Комітету ООН з прав дитини (2002 рік), Україна отримала 44 рекомендації, більша частина яких стосується ювенальної юстиції і дітей у конфлікті із законом.

Констатуючи зростання злочинності неповнолітніх Верховний суду України виступив з ініціативою створити міжвідомчу робочу групу з написання Концепції ювенальної юстиції в Україні. До роботи в міжвідомчій групі були запрошені всі без виключення державні установи, які опікуються дітьми, а також громадські організації. В результаті було створено документ, який окреслює шляхи та напрямки створення системи правосуддя щодо неповнолітніх в Україні. Керуючись провідними світовими моделями ювенальної юстиції, було розроблено українську структуру ювенальної юстиції, яка охоплює не лише площину кримінального права, а захищає та відстоює майнові та немайнові права дитини, розглядає цивільні та адміністративні справи, де стороною виступає дитина. Така інновація була схвалена всеукраїнською конференцією «Запровадження ювенальної юстиції в Україні» у 2004 році та затверджена резолюцією конференції. З того часу пройшло вже майже 4 роки. Розроблена

Концепція залишається на папері. Не визначено координуючий орган щодо адміністрування ювенальної юстиції.

Важливим є питання соціальної адаптації, тобто створення умов, які робили б дитину менш вразливою, дозволяли б їй протистояти різного роду ситуаціям, в тому числі й таким, що сприяють вчиненню злочинів та рецидивам. Повільно просувається діяльність у напрямку розбудови служби пробації в Україні. Розгляд законопроекту про пробацію винесено Міністерством юстиції України лише на кінець 2008 року.

Особливе занепокоєння викликає особлива категорія дітей, котрі перебувають у конфлікті із законом, - діти віком від 10 до 14 років. На сьогодні, у підпорядкуванні Міністерства освіти і науки України для неповнолітніх правопорушників віком від 11 до 14 років функціонує 11 загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації, в яких утримується 247 вихованців. Для неповнолітніх, які скоїли злочин, віком від 14 до 18 років працюють 3 професійні училища соціальної реабілітації (2 – для хлопчиків, 1 – для дівчаток), де утримуються 254 вихованців. Основний контингент зазначених закладів - це діти, які виховуються у неблагополучних та функціонально неспроможних сім'ях, а близько 40 відсотків вилучені безпосередньо з вулиці, де були приречені на бродяжництво та бездоглядність. Останнім часом намітилася стійка тенденція серед вихованців до збільшення кількості дітей, які взагалі раніше не відвідували навчальні заклади, рівень освіти інших - часто на 3-4 роки нижчий від необхідного за віком. Тому доводиться 11-14-річних підлітків навчати початковим навчальним навичкам і вмінням.

Не зменшується кількість дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, у закладах соціальної реабілітації, що складає близько 35 відсотків від загальної чисельності учнів цих шкіл.

Створення закладів для дітей з різними формами девіантної поведінки передбачено Указом Президента України від 28.01.02 № 113/2002 “Про додаткові заходи щодо запобігання дитячій бездоглядності”, де у пункті шостому сказано: “Міністерству освіти і науки України, Міністерству оборони України, Міністерству внутрішніх справ України, Міністерству фінансів України, Державному комітету молодіжної політики, спорту і туризму України, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям **створювати спеціальні загальноосвітні навчальні заклади для дітей і підлітків з різними формами девіантної поведінки, які потребують особливих умов виховання, навчання та спеціального педагогічного підходу**”.

Подібні заклади з 1997 року функціонували як експериментальні на базі Фонтанської (Одеська обл.) та Миколаївської загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації.

Результати експерименту показали, що такі заклади дають можливість дітям, які не могли адаптуватися у звичайній школі, схильні до агресії, бродяжництва, антисоціальної поведінки, не мають належного контакту з батьками, не піддаються традиційному виховному впливу, забезпечити належну педагогічну, медичну, психологічну, соціальну допомогу. Покликані вплинути на корекцію їх поведінки для адаптації у суспільстві, запобігти їх подальшій криміналізації, сприяти своєчасному виходу із зони кримінального впливу.

Ситуацію можна змінити шляхом **реформування або перепрофілювання** вже існуючої мережі закладів соціальної реабілітації, які вже сьогодні мають досвід роботи з такими дітьми. Проте, процесу реформації має передувати комплексне вивчення стану справ зі школами соціальної реабілітації та розробка рекомендацій щодо вдосконалення роботи з дітьми з девіантною поведінкою, превенції дитячої злочинності та упередження ситуацій «дитинство за ґратами».

ВИСНОВКИ.

З урахуванням наявних недоліків у реалізації державою принципів, зазначених у статтях Конвенції ООН про права дитини доцільно рекомендувати наступне:

- *прискорити прийняття Закону «Про загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини»;*
- *забезпечити пріоритетне максимальне фінансування цільових програм і заходів спрямованих на охорону дитинства;*
- *внести доповнення до відповідних законодавчих актів щодо підвищення відповідальності посадових осіб державних органів та установ за порушення прав дітей;*
- *зміцнити зв'язки державних установ, громадських організацій безпосередньо з дітьми з метою аналізу стану справ в сфері охорони дитинства, своєчасного виявлення фактів дискримінації прав дітей;*
- *вжити додаткових заходів до поширення інформації серед громадськості про права дітей та можливості їх захисту, а також підготовки фахівців у цій сфері.*

Підготовлено Є.Б. Павловою, Головою Всеукраїнської Фундації «Захист Прав Дітей» за результатами всеукраїнського моніторингу дотримання прав дітей в Україні (2006 – 2007рр.)